

Järki ja tunteet: evoluutiotutkimus ja toiseuden kehittyminen

Minna Säävälä: Muukalainen tuli kylään: Ihmisten matkassa halki aikojen, paikkojen ja tunteiden. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, 2016. 211 s.

ISBN 978-952-226-180-9

Evoluutiotutkimuksen avulla voimme niin ymmärtää kuin kyseenalaistaakin tunneperäistä muukalaispuhetta. Ajankohtaisessa teoksessaan Minna Säävälä osoittaa, kuinka muukalaisiin viittaaminen erilaisena ihmisryhmänä kumpuaa erityisesti määrittelijän omasta minä- ja ryhmäkuvasta. Kun ymmärrämme itseämme, hälvenee myös raja ”meikäläisyyden ja muukalaisuuden” välillä. Tämä rajapinta löytyy usein evoluutiosta, universaalien ihmisyden kokemuksista. Säävälän yleistajuisella teoksella on kunnianhimoinen tavoite käsitellä muukalaisuuteen ja ryhmänmuodostukseen liittyviä kysymyksiä kirjaimellisesti kautta aikojen, niin yleisellä tasolla kuin Suomenkin kontekstissa. Teos nojaa kirjavaan poikkitieteelliseen tutkimukseen, karkeasti jaoteltuina sosiaalityteteisiin ja evoluutiotutkimukseen, ja osallistuu näin myös ajankohtaiseen keskusteluun kognitiivisen tieteen ja sosiologian suhteesta.

Monografian selkein vahvuus on sen hyvin jäsenneily, toimiva rakenne ja yleistajuinen kieli. Säävälä aloittaa esittelemällä sosiologiassakin ajankohtaisen debatin, johon hänen teoksensa sijoittuu: evoluutiotutkimuksen ja affektiteorian kontribuution sosiaalisten kysymysten käsitteilyyn. Säävälä esittää evoluutiotutkimuksen uutena näkökulmana, jonka avulla voimme ymmärtää sosiaalista todellisuutta pidemmällä aikavälillä, puhua vuosituhanista vuosisatojen sijaan. Hän kuitenkin huomauttaa myös, että evoluutiotutkimuksen ongelmallisuus johtuu juuri tästä aikahaarukasta, arkeologisten ja paleoantropologisten tutkimusmateriaalien puutteen vuoksi.

Teoksen edetessä Säävälä arvioi niin ihmisluontoon kuuluvaa pelkoa ja eristäytyneisyyttä kuin uteliaisuutta ja yhteistyökykyäkin, tarkastellen tätä kaikkea ”muukalaisuuden ja meikäläisyyden” dialektisen muodostumisen kautta. Hän tarkastelee oman ryhmän suosimiseen liittyvää evoluutiohistoriaa sekä sosiaalipsykologiaa ja nostaa esiin myös tutkimusta, joka osoittaa yhteistyön olleen kautta aikojen ihmisryhmien välinen luonnollinen toimintatapa. Evoluutiotutkimuksen avulla Säävälä osoittaa myös, että ryhmään kuulumisen ei ole staattinen määrite, ja käsittelee teoksessa niin kuulumisen muovuutusta ja muuttumista kuin ryh-

mäkäsitysten hyväksikäyttöä päivänpolitiikassakin. Kaiken kaikkiaan teos on oivallinen esimerkki tieteellisen tutkimuksen popularisoinnista ajankohtaisiin kysymyksiin liittyen.

Kenties juuri tämän ajankohtauisuuden vuoksi teos keskittyy meikäläisyyden ja muukalaisuuden kysymyksiin erityisesti liikkuvuuden kohdalla. Ihmisluonnolle ja ihmisryhmille luonnollista uteliaisuutta ja liikkuvuutta käsittelevä luku on kenties teoksen mielenkiintoisimpia. Samaan aikaan on kuitenkin valitettavaa, että teos yhdistää muukalaisuuden juuri liikkuvuuteen, sillä näin ollen emme näe paljon ihmisryhmien sisäisen heterogeenisuuden dynamiikkaa. Toiseuden muodostuminen esimerkiksi taloudellisten rakenteiden vuoksi jää taka-alalle. Britannialainen sosiologi Bridget Anderson on teoksessaan *Us & Them: The Dangerous Politics of Immigration Control* (Oxford, OUP, 2013) näyttänyt, kuinka oletettujen muukalaisten ja omaan ryhmään kuuluvien ”epäonnistuneiden” kansalaisten vierastaminen nojaa samoihin, yksilön asemaan taloudessa liittyviin seikkoihin. Andersonin mukaan mekanismit, joilla esimerkiksi maahanmuuttajat ja paperittomat toiseutetaan yhteiskunnasta, muistuttavat olennaisesti niitä mekanismeja, joilla köyhät kansalaiset tai rikolliset suljetaan ryhmän ulkopuolelle. Olisi

mielenkiintoista lukea, kuinka evoluutiotutkimukseen nojaava sosiaalitieiede vastaa esimerkiksi Andersonin esittämään teoriaan.

Säävälä esittää analyysinsä tueksi lukuisia empiirisiä esimerkkejä muun muassa psykologiasta, evoluutiotutkimuksesta, sosiologiasta ja sosiaalipsykologiasta. Oman sävynsä teokseen tuovat kirjoittajan henkilökohtaiset näkemykset ja niiden muovautuminen kautta aikojen sekä näkökulmat hänen omasta etnografisesta kenttätutkimuksestaan. Painopiste on kuitenkin evoluutiotutkimuksessa ja psykologiassa. Esiteltyjen tutkimusten monipuolisuus on samaan aikaan kirjan haaste ja etu. Toisin sanoen teoksen läpi kulkeva käsitteellinen ja tiedepoliittinen jännite syntyy kognitiivisen tieteen lähestymistavan omaksumisesta sosiaalisen todellisuuden ymmärtämiseen kautta aikojen. Minkä painoarvon annamme psykologialle ja luonnontieteille sosiaalisten kysymysten selvittämisessä? Mitä tutkimuspoliittisia seurauksia sillä on?

Tätä jännitettä esitellessään Säävälä kallistuu itse kognitiivisten tieteiden puolelle, jokseenkin sosiaalitieteiden kustannuksella. Säävälä lähestyy esimerkiksi rodun käsitettä enemmän evoluutiotutkimuksen avulla kuin esimerkiksi taloudellisten rakenteiden välityksellä. Näkökulma on kiehtova, ottaen huomioon kirjan

ajankohtaisuuden ja käytännön esimerkit 2000-luvun alun poliittisista debateista erityisesti maahanmuuttoon liittyen. Teos kaipaa kuitenkin evoluutiotutkimuksen seikkaperäisempää suhteuttamista sosiologiseen tutkimukseen. Tunneperäiset toimintamallit, joita Säävälä tutkii, ovat todella yleistyneet viime vuosien aikana juuri kysymysten ajankohtaisuuden vuoksi. Hän kuitenkin toteaa, että juuri ihmisen rationaalisuus erottaa ihmisen eläimistä ja näin ollen puhtaista tunnereaktioista. Maahanmuuttoa aggressiivisesti vastustavien ryhmien käytös voi toki pohjautua myös evoluutioon – mutta mitä taloudellisia ulottuvuuksia tällä käytöksellä on, ja kuinka nämä eri näkökulmat täydentävät tai haastavat toisiaan? Kuinka rationaalisuus ja valtarakenteet liittyvät affektiteoriaan? Näihin kysymyksiin vastaamalla, analysoimalla jännitteitä eri tieteellisten lähestymistapojen välillä, teos olisi voinut täyttää potentiaalin.

Teos on hyödyllinen lähdeteos niille tutkijoille ja opiskelijoille, joita kiinnostavat erityisesti evoluutioteorian ja sosiaalitieteiden kosketuspinnat. Yleisajuksena teoksena sillä on myös potentiaalia löytää lukijakuntaa yliopistomaailman ulkopuolella, ja se on oivallinen esittely ihmisyden ryhmänmuodotuksen kysymyksiin.

Annastiina Kallius